

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI

UDGIVNE AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

---

3. RÆKKE. I. BIND.

REDIGERET AF

CHR. VILLADS CHRISTENSEN,
SELSKABETS SEKRETÆR.

KØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS RUD. KLEINS EFTERFØLGER (TH. SØRENSEN).

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

1896--98.

Det julske Stipendium.

Af

Rektor Dr. A. Heise.

I sin Afhandling om »Niels Juel Axelsen til Kongstedlund og hans Endeligt« i dette Tidsskrifts sidst udkomne Hefte (2. R., 4. B., S. 527 ff) har Hr. Cand. mag. Gustav Bang ogsaa omtalt »det julske Stipendium«, eller som det officielt hedder: *Stipendium Julianum*, hvorved den for Drabet paa Niels Juul af Drabsmanden Albert Skeel til Juulernes Slægt erlagte Sonebøde paa 2000 Dlr. af Slægten Juul ved en Fundats af 20. Januar 1604 bestemtes til et Legat for to Disciple af Viborg eller Aalborg Skoler. Efter en Gengivelse af Fundatsens Indhold fortsættes derpaa S. 541:

»Slægten Juel skulde administrere Legatet, som skulde bortgives for i det højeste 5 Aar ad Gangen. — I de næsten 300 Aar, det juelske Stipendium har eksisteret, er der foregaaet flere Forandringer med det; Dispositionsretten er gaaet over fra Slægten til den viborgske Biskop; Aalborg Skole er faktisk blevet udelukket fra Nydelsen af det, og der er truffet nærmere Bestemmelser med Hensyn til Stipendietidens Varighed.«

Heri er der indløbet adskillige Misforstaaelser, dels af selve Fundatsens Bestemmelser, dels paa Grund af de Kilder, der ere benyttede, nemlig Indledningsbemærkningerne til Hofmans Aftryk af Fundatsen (III, 281—83) og Rørdams Universitetshistorie III, S. 707—8; men Hovedskylden for de urigtige Forestillinger, der efterhaanden have indsneget sig i Literaturen angaaende dette Legat, maa dog tilskrives Pontoppidan (*Annales ecclesie Danicæ* III, 551), der, som G. Bang har gjort opmærksom paa, i et Par Linier har begaaet ti Fejl, og som foruden de af Hr. Bang omtalte Fejl uden videre lader Biskoppen af Viborg »udnævne« de to fattige Studenter, der havde frekventeret Skolen i Viborg (Aalborg nævnes ikke), hvorefter man ganske vist maatte tro, at Dispositionsretten fra Slægten var gaaet over til Biskoppen i Viborg.

Fundatsen af 20. Januar 1604 staar imidlertid endnu urokket i alle sine Hovedbestemmelser, forsaavidt de forandrede Tidsomstændigheder tillade det. Ifølge denne skulde de Personer, der skulde nyde Legatet, »eligeres og udvælges« med Patronens Raad og Samtykke, og denne derpaa give dem et skriftligt »Patent« til »Superintendenten, Kanniker og Residerende udi Viborg Domkirke«, der skulde bestyre Legatets Midler, udbetale Renterne, have Tilsyn med, at Legatnyderne opfyldte de stillede Betingelser, og i det hele have et Overtilsyn med, at Fundatsen overholdtes »i alle sine Ord og Artikler«. — Saaledes er Forholdet ogsaa endnu, kun at Biskoppen alene er traadt i Stedet for Kapitlet. Patronen, der »eligerer«, er for Øjeblikket Kammerherre Lensbaron Juul-Rysensteen til Mundelstrupgaard og Lundbæk, og denne Ret har altid været hos Slægten.

Hvad *Nydelsestiden* angaar, afhænger denne i Følge Fundatsen af Patronen, der for hver Ansøger skal anføre den tilstaaede Tid i »Patentet«, dog ikke ud over 5 Aar.

Da den ældste Distributionsprotokol (fra 1604—1660) ikke længer synes at være bevaret — den findes i al Fald ikke i Provinsarkivet i Viborg —, kan Forholdet for den ældste Tid ikke angives efter de Kilder, der have staaet til Raadighed. Efter den følgende Protokol (fra c. 1660 til Nutiden) var det i Begyndelsen almindeligt, at Tiden var 5 Aar, men senere indskrænkes den i Regelen til 3 Aar. En Patron fra dette Aarhundrede anfører udtrykkelig som Grund til, at han følger Regelen om de 3 Aar, at dette Tidsrum for et ordentlig begavet og flittigt Menneske maa anses tilstrækkeligt til Embedsstudiernes Fuldendelse; men forøvrigt er dette Tidsrum ingenlunde fastslaaet som en bestemt Regel; jeg skal her blot anføre, at en af de sidste Nydere netop har haft Legatet i 5 Aar, og mange andre i tidligere Tider.

Hele dette Spørgsmaal staar imidlertid i Forbindelse med hele Tidsudviklingen og med det Spørgsmaal, hvad Legatstifternes oprindelige Mening har været med Legatet. I den Henseende, saa vel som om Forholdet til Aalborg Skole, der for saa vidt ikke kan siges at være faktisk udelukket, som en Student fra Aalborg Skole netop for Øjeblikket nyder Legatet¹⁾, — henvises til nedenstaaende Revers, udstedt af Kapitlet ved Overtagelsen af Legatet d. 20. Januar 1604. Dette Aktstykke er ikke aftrykt hos Hofman, og med Rette; thi det har selvfølgelig ikke samme juridiske Rækkeevne som selve Fundatsen; men til Fortolkning af Fundatsen og til Forstaaelse af den historiske Udvikling er det af stor Vigtighed. Det aftrykkes her efter en Afskrift i Provinsarkivet (Viborg Stiftsarkiv, Reversalfortsættelse Litr. G), dog med Nutidens Retskrivning undtagen i Personnavnene.

---

¹⁾ Jfr. Indbydelsesskrift fra Viborg Katedralskole 1895, S. 58.

Kopi af den Revers, som Superintendent, Prælater og Kanniker udi Viborg Kapitel have udgivet 1604 paa forskrevne Fundats:

Vi efterskrevne Superintendens, Prælater og Kanniker, som nu residerende ere hos Viborg Kapitel, gøre vitterligt og kendes med dette vores aabne Brev, at vi i Dag, som er d. 20. Januarij nærværende Aar 1604, haver til os annammet af ærlige og velbyrdige Mænd, *Offve Jull* til Medelgaard, *Mouritz Stygge* til Holbechgaard og *Iffver Jull* til Villestrup, en Fundatsbrev lydendes paa to Tusind Daler Hovedstol, som af dennem samt andre deres Svogre og Søstre efter den ulykkelig og sørgelig Hændelse og Tilfald med den salig Mand *Niels Jull* til Kongstedlund hans dødlig Afgang, Gud give hannem en glædelig Opstandelse paa Dommedag, til Guds Ære og hans hellige Kirkes og Ords Forfremmelse stiftet og funderet er til tvende skikkelige Personers Ophold og Fremtarv, som af fornævnte velbyrdige *Offve Jull* og *Iver Jull* eller af fornævnte velbyrdige *Niels Julls* Børn og Efterkommere blive tilladte og bevilget, samme fornævnte 2000 Dalers aarlig Rente, som er 120 Daler, regnendes 6 Dlr. af hver hundrede, til deres Studier udi høje Skoler og Akademier uden Riget med at continuere, eftersom samme Fundats derom udi sig selv indholder og medfører, hvilken Fundats vi nu udi vores Gemme og Forvaring til os annammet haver med samme Pendinges nøjagtige Forvaring, bepligtendes fordi os, saa og vores Efterkommere Superintendentens, Prælater og Kanniker, som her hos fornævnte Viborg Kapitel nu residerendes ere eller her efter residerende vorder, samme Fundats at holde her udi Viborg Kapitel tilstæde udi saa god Forvaring og udi den samme Kiste, som

Kapitels egen Ejendomsbreve forvares udi¹⁾, og Renten her efter aarligen at lade indkræve og oppebære og siden dennem til hvilke Personer, som de efter samme Fundatses Indhold bliver bevilget og forundt, at levere og overantvorde, dog dersom der foraarsages nogen Besværing, Trætte eller Omkostning med samme Rente aarligen at indfordre, da des Skade og Opretning at søges hos Hovedmanden eller hans Forlover, som samme 2000 Dalers Hovedstol havendes vorder, og ikke at afkortes af Renten, som fornævnte tvende Personer er undt og tillagt, ej heller Viborg Kapitel at tage herover nogen Skade udi nogen Maade. Og skal vi og vores Efterkommere, Superintendentens, Prælater og Kanniker, residerende her hos Kapitlet udi Viborg, gøre her udi vor yderste Flid, saa vidt os muligt kan være, at baade fornævnte Fundatsbrev skal blive stedse udi god Forvaring hos vor egne Ejendomsbreve i Kapitlet, og at den Rundhed, som til Guds Ære og hans Kirkes Opbyggelse saa gudfrygtelig er funderet, som forskrevet stander, skal ved ingen vores Forsømmelse forhindres, som vi ville antvorde for Gud den allermægtigste og de gode velbyrdige Mænd, som den funderet, gjort og samtykt haver. Dog efterdi vi paa os og vore Efterkommere i Kapitlet saadan Besværing taget haver, med fornævnte aarlig Rente af fornævnte 2000 Daler at indkræve og udgive, saa og Fundatsen paa fornævnte Pending at forvare, som forskrevet stander, ville vi her hos have fornævnte gode velbyrdige Mænd ombedet, som de os det og gunstelige lovet haver, som Fundatsen formelder, at naar de Personer, hvilke den Rundhed nu af de gode velbyrdige Mænd bevilget er, den efter Fundatsen til deres Stude-

¹⁾ Denne Kiste brændte 1726, jfr. de af mig i Saml. til jydsk Hist. og Topografi IV, 411 ff. meddelte Brevskaber. Fundatsens Original kendte heller ikke Hofman, men kun en Afskrift.

ring nydet haver, da vores Skole for nogen anden den Velgerning besynderligen at maa nyde, at den ene Person i det mindste altid og fornemteste skal tages af vores Skole, desligest, at samme Personer, som dermed forlenes, skal være forpligtig, dersom vores Kirker og Skole i Fremtiden deres Tjeneste behøver, da vores Kirker og Skole for nogle andre at skulle betjene. Des til Stadfæstelse og Forvaring haver vi trykt vores *Sigillum authenticum* her neden for og med egne Hænder underskrevet. Datum Viborg *anno et die ut supra*.

Underskrifterne findes ikke i Afskriften; det maa bl. a. have været Biskop Mag. N. Arctander, Stiftsprovst Mag. Jens Pedersen, Lektoren, Mag. Villads Nielsen Brøns, og maaske den berømte Astronom Mag. Chr. Lomborg (Longomontanus), da Rektor.

Hvad der straks vækker Forundring, er Reversens Tilføjelse af Ordene: uden Riget til Fundatsens Ord: »udi Høje Skoler og Akademier deres studia med at continuere«. Da Reversen er udstedt samme Dag som Fundatsen, under Viborg Snapsting (20. Januar 1604), da alle vedkommende Personer maa antages at have været tilstede, og da Reversen ogsaa ellers beraaber sig paa mundtlige Forhandlinger med Legatstifterne, maa det anses for givet, at denne Tilføjelse ikke er vilkaarlig, men at den blot udtrykker, hvad der virkelig var Stifternes Tanke. Det var jo Tidens Skik at drage til fremmede Universiteter. Det fremgaar ogsaa af den nedenfor meddelte Revers, som Legatnyderne maatte udstede, at de kunde studere, hvor de vilde, og ligeledes ser man, at Legatet er udbetalt til Folk, der studerede ved fremmede Universiteter, saaledes 1671 til Hans Nielsen Vandel »udi Giesen eller paa andre Akademier, hvor

begæres«; 1742 og 43 indsendte Johannes Aubertin sine *specimina* fra Rostock. Men heldigvis findes disse to Ord: uden Riget, ikke i Fundatsen. Denne kom derved netop til at vise sin juridiske Kraft i Modsætning til Reversen. Senere blev det almindelige Forhold, at man nød Legatet ved Københavns Universitet, og da der efterhaanden her indførtes Embedseksaminer, ansaas dermed Studierne »fuldkomne« efter Fundatsens Fordring. Efter den Tids Eksamensfordringer blev det da ogsaa anset for rimeligt, i Regelen at indskrænke Tiden for Nydelsen af Legatet til 3 Aar.

Dernæst fremgaar det tydeligt af Kapitlets Revers, at Meningen har været at stifte et Stipendium til Gavn særlig for Viborg Stifts Kirker og Skole. Det var ogsaa i Viborg Skole, at den dræbte Niels Juul selv havde gaaet; baade han og Drabsmanden, der maatte betale Pengene, vare Herremænd fra Viborg Stift; det var Viborg Stifts Superintendent, der havde holdt Ligtalen over den dræbte o. s. v. Selv Forholdet til Aalborg Skole forklares vistnok nærmest derigennem, Aalborg Amt hørte jo med ind under Viborg Stift, og derved fik Aalborg Skole sit naturlige Opland fra en Del af Viborg Stift. Dertil kom, at Drabet jo havde fundet Sted i Aalborg, og at denne Stad for en Del af Legatstifterne vistnok var deres naturlige Købstad, medens Viborg var deres Stiftsstad. Det Forbehold, som »de Residerende« med Legatstifternes Samtykke straks toge, at i det mindste den ene Skoleperson altid og fornemmelig skal tages af Viborg Skole, lyder derfor meget moderat. I hvor høj Grad man fra 1604 til omtr. 1660 har taget Hensyn til Aalborg Skole, kan nu ikke oplyses, da den ældste Patentprotokol ikke længere findes; men sikkert er det, at den Forpligtelse, man lod Legatnyderne indgaa, fortrinsvis at tjene Viborg Stifts Kirker og Skole, ogsaa

maatte gælde for Personer fra Aalborg Skole, og at Legatnyderne med dette for Øje maatte forpligte sig til at studere Teologi; i al Fald skulde man præstere Attest fra en af „*professoribus sacrosanctæ theologiæ*“ om sin Flid og sine Forhold ved Akademiet.

Det var i det hele ikke helt let for Legatnyderne at tilfredsstille de Betingelser, der fastsattes for Nydelsen af Legatet. Det fremgaar af nedenstaaende:

Kopi af den Revers, som de Personer maa indgive, der samme Stipendium bliver nydende:

Jeg underskrevne N. N. kendes og hermed vitterlig gør, at saasom højædle og velbaarne Herre Hr. *Frederik Juel* til Villestrup, nuværende Patron for de *Julers Stipendio*, haver bevilget og tilladt, at jeg maa efter hans Velbaarenheds der om til mig udgivne Patent af Dato *Viborg* d. 4. April nyde den aarlige Rente af 1000 Daler, som til en skikkelig *Studiosi* Fremtarv er [bestemt], efter Fundatsen derpaa oprettet d. 20. Januarij 1594(!), og denne Patent blandt andet med sig fører, at jeg dette *Stipendio* maa nyde imod min strenge Revers, mig efter Fundatsen at skal forholde, da forpligter jeg mig hermed til hans Velædle Højærværdighed Biskoppen og samtlig de andre *Residerende* ved *Viborg* Domkirke, at jeg, saalænge jeg dette *Stipendio* nyder, skal *continuerlig* paa høje Skoler og *Akademier* mig opholde og imidlertid mig i Gudfrygtighed og Skikkelighed øve og med Guds Bistand af al Evne arbejde derpaa, at jeg til Guds og Menighedens Opbyggelse kan forfremmes, og at bemeldte gode Mænd, de *residerende* ved *Viborg* Domkirke, derom kan være forsikrede, lover jeg hermed til hver Paaske- og Mikkelsdag, da dette *Stipendium* opbæres, efter Patenten at skikke dem fra det *Akademi*, hvor jeg mig

opholder, et *exercitium disputatorium publicum* og derhos Attest fra en af *Professoribus S. Stæ Theologiæ* om mine Forhold paa *Akademiet* samt Flittighed i mine Studeringer og Skikkelighed i Liv og Levned. I ligermaade forpligter jeg mig, at dersom Kirkerne eller Skolerne i Viborg i Fremtiden min Tjeneste skulde behøve, skal og vil jeg være overbødig, saa fremt jeg dertil kaldes, bemeldte Kirker og Skoler frem for nogen anden at betjene, hvilket jeg altsammen hermed mig tilforpligter at efterkomme, saafremt jeg bemeldte *Stipendium* ikke vil have forbrudt. Til Vitterlighed haver jeg dette med egen Haand og Signet bekræftet.

Viborg d. 13. April ejusdem.

Da Frederik Juel til Villestrup var Legatets Patron fra 1699 til 1721, maa den her meddelte Form for Reversen skrive sig fra dette Tidsrum, men lignende Forpligtelser have Nyderne vistnok allerede tidligere maattet udstede. To Gange om Aaret maatte man altsaa til »de Residerende« indsende Disputatser eller Afhandlinger. Af saadanne findes endnu i Arkivet¹⁾ 16 trykte og en stor Del skrevne fra Aarene mellem 1724—59, deriblandt 2 fra Rostock. De ere overvejende af teologisk Indhold, et Par dog ogsaa af saakaldt filosofisk og et af matematisk Indhold²⁾. Biskop i Viborg i disse Aar var først den lærde Magister Søren Lintrup (1720—25), tidligere Rektor i Bergen, hvor han blandt Disciplene indførte latinske Disputerøvelser, senere Professor theologiæ

¹⁾ Provinsarkivet (Viborg Stiftsarkiv, Vib. Skole, Pakke 6).

²⁾ Marts 1758 indsendte Christiernus Thomæ Hee (senere Professor i Matematik) *Dissertatio de quadratura polygonorum nec non reductione quadrati in polygonon*, (16 trykte Sider i Kvart), og 1759: *Dissertatio mathematica de quantitibus numerisque irrationalibus*, (8 trykte Sider i Kvart).

ved Københavns Universitet, hvor han ligeledes ivrigt fremmede Disputerøvelserne, — medens hans gamle Discipel fra Bergen, Ludvig Holberg, i »Peder Paars« og senere i »Jakob v. Thybo«, »Erasmus Montanus« og »Niels Klim« drog saa stærkt til Felts mod disse temmelig aandløse Øvelser. Det er vel ikke urimeligt, at det netop er Søren Lintrup, der har indført denne Skik ogsaa ved *Stipendium Julianum*. Som Biskop afløstes han af den grundhæderlige og grundlærde Professor Theologiæ Johannes Trellund (1725—35), og samtidig levede i Viborg den lærde Stiftsprovst, Mag. Christen Lassen Tychonius, hvis Navn Holberg kom for Skade at give Pedanten i »Jakob v. Thybo« (senere forandret til »Stygotius«). Tychonius indgav Forslag om at oprette et Universitet i Viborg, hvor bl. a. Trellund og han selv skulde holde Forelæsninger. For den »Viborg høje Skole« kunde *Stipendium Julianum* ganske vist have faaet nogen Betydning.

Saa meget er sikkert, at Lintrup, Trellund og dennes Eftermand, Andreas Wöldike (1735—70), med særlig Iver toge sig af Stipendiet. Hidtil havde Styrelsen ikke været hos Superintendenten i og for sig, men hos den af »de Residerende«, der fungerede som Kapitlets Procurator eller Forretningsfører. Han styrede Kapitalen, for ham forevistes de af Patronen udstedte Patenter, og han sørgede for Uddelingen. Uden Anfægtelser havde denne Tid ikke været. Fra 1677—84 havde man saaledes ingen Renter kunnet udbetale. Kapitalen var anbragt som Pant hos Fru Elsebet Juel til Brusgaard; men da hun under de uheldige Landboforhold gjorde Opbud, maatte »de Residerende« gøre Indførsel i Jordegods og selv styre dette; men da Bønderne vare forarmede, indkom Indtægterne kun sparsomt; man kom desuden i Proces med Otto Skram til Todbøl om nogle Skovstykker,

og hertil medgik disse Aars Rente. — Ogsaa i Slutningen af Lintrups Bispetid synes der at have været nogle smaa Uregelmæssigheder med Pengenes sikre Anbringelse, og dette har maaske bidraget til, at allerede han, eller i al Fald Trelund, selv overtog Styrelsen af Legatet, og dette fortsattes af alle følgende Biskopper, om end Patronernes Patenter lige til 1819 nævne »Biskoppen med de andre residerende *Capitulares*«.

Trellunds og Wöldikes Tider synes at have været Stipendiets Glanstid, om man kan bruge dette Udtryk. Det var nu blevet til en fuldstændig viborgsk Institution, udelukkende sigtende til Tarv for Viborg Stifts Kirker og Skole. Aalborg Skole synes helt at være glemt. Da saaledes en Student, der var indskrevet og allerede havde nydt en Portion, ikke kunde fremlægge fyldestgørende Bevis for, at han havde »frekventeret Viborg Skole«, udelukkede Trelund ham uden videre; Patronen, Baron Ove Henrik Juel til Rysensteen, gik da i Forbøn for ham, idet han beraabte sig paa, at Studenten dog havde hans Patent, var anerkendt som berettiget af den foregaaende Biskop og forøvrigt var værdig og havde indsendt sine Disputatser fra Universitetet — de findes ogsaa endnu. Trelund gav da efter, men kun imod en skriftlig Erklæring af Patronen (25. Nov. 1726), »at hans Admission skulde være uden al Conseqvense for nogen anden, der ej er kommen af Viborg Skole.«

Under disse Forhold er det ganske naturligt, at Hofman 1758 ytrede: »og haver nu i lang Tid ingen anden uden de, som fra Viborg Skole har deponeret, nydt Renten«, og at Pontoppidan, der aabenbart aldrig har set selve Fundatsen, 1747 kunde tro, at Biskoppen udnævnte Legatnyderne; Universitetet traadte jo slet ikke i Forbindelse med Patronerne, men kun med Biskoppen (de Residerende); det var til ham, at Vidnesbyrdene

bleve afgivne o. s. v. Men endnu var det en Slags gejstlig Stiftelse. Heri foregik der imidlertid i Tidernes Løb en Forandring, idet man efterhaanden løsrev sig fra Teologien og tilsidst aabnede Adgangen for alle Studiefag ved Københavns Universitet. Dette staar atter i Forbindelse med den Udvikling, Patronernes Patenter medførte.

Patroner have i de henved 300 Aar, der ere forløbne, følgende været:¹⁾

1. Axel Nielsen Juul til Bjørnholm, f. 1597, † 1664, Søn af den dræbte, (under hans Umyndighed hans Farbrødre, Ove Juul til Meilgaard, † allerede Nov. 1604, og Iver Juul til Villestrup, Lundbæk m. m., Landsdommer i Nørrejylland, Rigsraad, † 1627, begr. i Viborg Domkirke).

2. Niels Axelsen Juul til Bjørnholm og Gunderup, f. 1634, afstod ifg. Kongebrev af 1673 Patronatet til sin Faster:

3. Jfr. Kirsten Juul til Hørbylund, Søster til Axel Nielsen Juul; † ugift 1674.

Med Niels Axelsen Juul uddøde Niels Juuls Linie. Patronatet gik over til Iver Juuls bekendte Søn:

4. Ove Juul til Villestrup, Lundbæk etc. etc., Gehejmerraad, Vicekansler etc. etc., † 1686.

5. Hans Juul til Staarupgaard, Sønneson af ovennævnte Ove Juul til Meilgaard, † 1697.

6. Etatsraad Frederik Juul til Villestrup, Søn af Nr. 4, † 1721.

7. Baron Ove Henrik Juel af Rysensteen til Baroniet Rysensteen, til Lundbæk, Pandum og Udstrup. Sønneson af Nr. 4, Søn af Christian Baron Juel af

¹⁾ Oplysningerne ere dels hentede fra Protokollerne, dels, og væsentligst, fra Thisets Stamtavler i Adelsleksikonet for 1890, hvis Stavemaade af Navnene er fulgt.

Rysensteen til Lundbæk etc.; † 1749. Allerede 1728 var Patronatet gaaet over til:

8. Ove Juul til Villestrup, senere til Stamhuset Ravnholt og Nislevgaard paa Fyn, Søn af Nr. 6, f. 1700, † 1766 som Generalløjtnant. Allerede 1762 var dog Patronatet gaaet over til hans Søn:

9. Christian Sehestedt Juel til Ravnholt, Nislevgaard og Hellerup, f. 1741, senere Kammerjunker hos Dronning Juliane Marie, derpaa Kammerherre, befuldmægtiget Minister, først i Dresden, senere i Madrid. † som Gehejmerraad 1788. Under hans Ophold i Udlandet besørgedes Patronatet en Tidlang af hans Svoger, Statsminister Schack-Ratlou. — Da hans Søn Ove Chr. Sehested Juul ved hans Død kun var 7 Aar gl., gik Patronatet over til hans Broder:

10. Kammerherre, Major Christian Frederik Juul til Store Borupgaard (Vor Herred), † 1821.

Patronatet gik nu atter over til den ældste Linie af Efterkommerne efter Iver Juul til Villestrup, den friherrelige Rysensteenske, nemlig til:

11. Baron Ove Henrik Juel Rysensteen til Julianelyst ved Horsens, Kammerherre, Oberstløjtnant af Kavalleriet, f. 1771, † 1836.

12. Baron Carl Adolph Juel Rysensteen, ovennævntes Søn, f. 1794, Kammerjunker, senere Kammerherre hos Dronning Marie Sofie Frederikke, † ugift 1884.

13. Baron Niels Juel Rysensteen til Lundbæk og Mundelstrupgaard, Brødersøn af Nr. 11, Kammerherre, f. 1804, † 1889.

14. Baron Christian Frederik Adrian Juul¹⁾

---

¹⁾ Har antaget Skrivemaaden Juul, ligesom de senere Generationer af Linien Sehested-Juul, saa at nu alle Lilje-Juulerne skrive sig saaledes til Adskillelse fra Stjerne-Juelerne (Taa-singe).

Rysensteen til Mundelstrupgaard og Lundbæk, ovennævntes Søn, f. 1838, Kammerherre, kongevalgt Landstingsmand, Patron siden Faderens Død.

Da Stipendiet ifølge Fundatsen var bestemt for »en eller to de fornemmeste (o: fremmeligste) og skikkeligste Personer af Viborg eller Aalborg Skoler« og skulde »erlægges dennem udi Høje Skoler og Akademier deres Studier med at continuere«, har man lige fra 1604 indtil vore Dage, i al Fald indtil omtr. 1890, fulgt den Regel, at de tilkommende Legatnydere allerede som Disciple indskrives hos Patronen for derpaa, naar de havde »deponeret« (vare dimitterede) fra Skolen, efter den Orden, hvori de vare indskrevne, ved indtrædende Vakance at tiltræde Nydelsen. Derved udelukkedes dog ikke, at Folk ogsaa kunde indskrives, efter at de havde »deponeret« fra Skolen¹⁾. Denne Fremgangsmaade laa vistnok Tidens Anskuelser nær; det er Klosterindskrivningstanken, der ligger bagved, men man oversaa, at det derved blev vanskeligt at overholde Fundatsens Hovedtanke, at Stipendiet skulde nydes af de »fornemmeste«, o: de dygtigste. Nogenlunde gik det dog, saa længe man kun indskrev Folk, der allerede gik i Skolen; men efterhaanden som det oprindelige Øjemed med Stipendiets Oprettelse tabtes mere af Syne, navnlig efter at Patronatet var gaaet over til Besiddere af Ravnholt i Fyen, trænger Klosterindskrivningstanken sig endnu stærkere frem: man indskrev Personer, »der agtede at frekventere Viborg Skole« (første Gang 1734); ja, tilsidst indskreves man næsten paa Vuggen; selv en 6 Maaneder

---

¹⁾ Det er forbavsende, saa urigtige Forestillinger, der stedse har været om dette Legat. I Selmers Efterretn. om Universitetet og de lærde Skoler, Aargang 1835, S. 287, angives saaledes, at Stipendiarierne kunne nyde Legatet »ogsaa medens de opholde sig ved Universitetet«. — En Discipel har aldrig nydt det.

gammel Præstesøn fra Fyen »agter (1788) Viborg Skole at frekventere«. Paa denne Konto indskrives Børn fra de forskelligste Egne af Jylland, fra Fyen, ja selv fra København, og for at komme med, maatte »de Residerende« selv gøre lige saa med deres egne Børn. Den Slags Aspiranter kom ofte slet ikke i Viborg Skole; nogle viste sig uskikkede til Studeringer, andre kom i helt andre Skoler, og de have i saa Tilfælde heller aldrig oppebaaret Stipendiet; men de tog Pladsen op for andre og medførte til sidst saa stor Forvirring, at Biskop Øllgaard (1830) ved Bekendtgørelser i Bladene maatte indkalde dem, der havde Patenter. Da Kammerherre Ove Henrik Juul Rysensteen (Nr. 11) 1824 havde overtaget Patronatet, ophørte imidlertid denne Indskriften af Personer, der endnu ikke gik i Skole, og man vendte tilbage til den ældre Form alene.

Morsomt nok havde imidlertid denne Uskik med for tidlig Indskriften atter indsat Aalborg Skole i dens Rettigheder. I Patenter fra 1803 og følgende Aar forandredes nemlig Udtrykket til: »som agter at frekventere en af de i Fundatsen bestemte Skoler,« og det var jo ganske naturligt; det var dog for de unge haabefulde Ungersvende een Udsigt mere til at kunne nyde godt af Indskrivningen. Dog skete ingen direkte Indskrivning af en Discipel fra Aalborg Skole før 1824, derpaa atter 1829, 1852, 1857, 1876, 1880, 1894. At Patronerne, navnlig gennem Lundbæk Gaard, i disse Tider atter kom i nærmere Forbindelse med Aalborg-egnen, har maaske ikke været uden Indflydelse herpaa. Som et Tilfælde, der næsten ser ud som en Tanke, maa fremhæves, at alle disse Disciple (paa en enkelt nær) have som Præstesønner eller paa anden Maade været knyttede til Viborg Stift. Herved er Aalborg Skole genindsat i den Ret, man ikke kan nægte den,

og vel ogsaa i et nogenlunde passende Forhold, siden Fundatsen nu engang indeholder de skæbnesvangre Ord: »dog altid fornemmeste til en af Viborg Skoles Personer«. ¹⁾

At den tidlige Indskrivning, i Forbindelse med Indførelsen af de forskellige Embeseksaminer ved Universitetet, ogsaa har bidraget til, at ogsaa andre end *studiosi theologiæ* kunde nyde Legatet, er rimeligt; man kunde dog ikke paalægge helt umyndige Væsener at uddanne sig for Kirke og Skole alene. Morsomt er det ogsaa gennem Patenterne at følge Udviklingen fra »høje Akademier« som Studiested til »Akademiet« (1722), derpaa »Akademiet i København« (1736), hvorpaa der 1791 indløber den Bemærkning, at Stipendiet er »funderet (!) til at nydes ved Akademiet i København«, indtil Baron Ove Henrik Juel Rysenstein ved Overtagelsen 1824 indskrænker Nydelsen til »naar de som studerende opholde sig ved Københavns Universitet (ell. lign.)«.

Saaledes stod Sagerne, da Biskop Øllgaard pludselig greb ind og efter Samraad med Patronen udbad sig det kgl. danske Kancellis Betænkning om 5 Punkter. I Modsætning til Patronen hævdede Øllgaard, at Legatet ikke kunde indskrænkes til Uddannelse ved Københavns Universitet, men at det ogsaa kunde nydes ved andre højere Lærestalter, saasom kirurgisk Akademi, polyteknisk Lærestalt eller fremmede Universiteter, f. Eks. Kiels. I Forbindelse hermed stod, at Uddannelsen, efter Øllgaards Mening, ingenlunde kunde siges, saaledes som Patronen mente, ubetinget at være »fuldkommen« ved en Embedseksamen; man kunde fortsætte sine Studier efter denne ved de nævnte eller andre lignende Uddan-

¹⁾ Jfr. dog Kapitlets Revers, hvorefter synes at fremgaa, at Fundatsens Ord skulle forstås saaledes, at af de to Personer i det mindste den ene altid skal være fra Viborg Skole; begge kunne altsaa være det.

nellesanstalter, hvorfor han ogsaa selv havde udbetalt Renterne til Folk, der havde taget Embedseksamen, selvfølgelig indenfor den i Patentet fastsatte Nydelsestid. Han gjorde tillige opmærksom paa Fundatsens Udtryk om Kirke og Skole, men at disse Udtryk hidtil ikke vare forstaaede saaledes, at Nydelsen indskrænkedes til dem, der uddannede sig specielt for Kirke og Skole, men at ogsaa Kirurger, Jurister osv. vare indskrevne. — Tillige udbad han sig Forklaring af Fundatsens Udtryk: »de Residerende« (osv.), idet han gjorde opmærksom paa, at dette Begreb i Virkeligheden var blevet rent fiskalt, idet »de Residerende« (Biskoppen, Stiftsprovsten, Skolen) kun nøde nogle fra det gamle Domkapitel stammende Indtægter, hvorfor ogsaa Biskoppen, i det mindste siden 1723, alene havde besørget Udbetalingen; desuden hørte Kapitalen nu under Stiftsmidlerne¹⁾. — Det nærmere vil forøvrigt fremgaa af nedenstaaende Svar fra Kancelliet, der vel er trykt i Fogtmans Reskripter, men formentlig dog bør medtages her:

»Deres Højærværdighed har i Skrivelse af 19. f. M. i Anledning af forskellige Udtryk i det saakaldte Juulske Legat, stiftet ved en Fundats af 20de Januar 1604, forelagt Kancelliet følgende Forespørgsler:

Naar det i Fundatsen hedder, at »Superintendenten med Prælater, Kanniker og Residerende udi Viborg Domkirke« (hvilke siden kaldes »forudnævnte residerende Kapitel«) skulle modtage og uddele Renten, hvilke ere da de, der nu om Tide med Biskoppen skulle besørge denne Uddeling, eller maa Biskoppen fremdeles besørge den alene, som han ifølge Kvitteringsbogen har gjort i det mindste siden 1723?

2) Naar Fundatsen bestemmer, at de, der maa nyde Legatet, skulle være »af Viborg eller Aalborg Skoler«, da er det vel udenfor al Tvivl, at disse Ord maa forstaaes saaledes, at Stipendiet kun

¹⁾ Øllgaards Konzept, samt flere Breve om denne Sag i Provensarkivet (»Reversalfortsættelse«).

maa gives til saadanne Studenter, der have deponeret fra en af de nævnte Skoler, altsaa ikke til saadanne, der vel have endog i lang Tid, fast lige til Dimissionen, gaaet i en af Skolerne?

3) Hvorledes skulle Fundatsens Udtryk »Højskoler og Akademier« forstaas, og maa Stipendiet fremdeles tildeles enhver ved en højere Læreanstalt studerende, uden Hensyn til, hvilket Studium han har valgt?

4) Hvad skal forstaas ved Fundatsens Ord »deres Studia at continuere«, eller som det siden hedder: »at continuere og fuldkomme«? Skulle Studia anses fuldkommede ved Embedseksamen, eller maa Legatet fremdeles, dog naturligvis ej længere end i den ved Patentet bestemte Tid, oppebæres af den, der efter Embedseksamen continuerer sine Studier, være sig ved indenlandske eller udenlandske højere Læreanstalter?

5) Maa en Stipendiarius kun da nyde Legatet saa mange Gange, 3 eller 5 Aar, som Patentet for ham bestemmer, naar han uafbrudt continuerer sine Studia ved Universitetet, »Højskoler og Akademier«, eller maa han, om han, efter at have nydt det en eller flere Gange, ser sig nødt til at afbryde sine Studia ved højere Læreanstalter, en Tid lang igen (forstaar sig i Vakance-Tilfælde) tiltræde det og nyde det de resterende Gange, naar han end stedse continuerer sine Studia?

I den Anledning skulle Kancelliet tjenstlig meddele Deres Højærværdighed til behagelig Underretning for Vedkommende:

ad 1. Med Midlernes Administration og Rentens Udtælling mener Kancelliet, at det bør blive at forholde som hidtil (∴ Stiftsøvrigheden og Biskoppen).

ad 2. Deres Højærværdigheds Formening, at Stipendiarierne maa være dimitterede fra en af de nævnte Skoler, bør formentligen bifaldes.

ad 3. Naar Stipendiarierne af bemeldte Skoler ere dimitterede til Københavns Universitet og der efter Eksamen ere indskrevne blandt de akademiske Borgere, kunne de formentligen gerne i den Tid, hvori de nyde Stipendiet, fortsætte deres Studier ved andre højere Læreanstalter. Vel nævner Fundatsen kun Akademier og Højskoler, hvorved den venteligen har

sigtet ogsaa til udenlandske Universiteter, men der er dog formentlig ikke tilstrækkelig Grund til at udelukke dem, der fortsætte deres Studier ved det kirurgiske Akademi eller den polytekniske Læreanstalt, hvilken sidste og er en Indretning under Universitetets Direktion; kun følger det af det under Nr. 2 antagne, at de først maa være modtagne ved Københavns Universitet. For Resten har det meget for sig, at Fundatsen blot har sigtet til dem, der dannede sig for Kirken eller højere Skole-Embeder; men da den dog ej er ganske tydelig og hidtil¹⁾ ej er blevet forstaaet saa indskrænket, formener Kancelliet det rigtigst, at tage samme i den videre Betydning.

ad 4. Stipendiet kan formentlig vedblive, saalænge Stipendiarien bevisligen fortsætter sine Studier ved en af de ommeldte Læreanstalter og udviser et saadant Forhold, som Fundatsen kræver, dog ej længere end i 5 Aar.

ad 5. Man finder det ikke stridende mod Fundatsen, at den, der efter et eller flere Aar at have nydt Stipendiet ser sig nødsaget til at forlade Universitetet eller anden vedkommende Læreanstalt, men siden kommer tilbage for der at fortsætte sine Studier, kan paa resterende Tid bevilges at nyde Stipendiet, naar en Portion deraf er bleven ledig.

Det kgl. danske Kancelli d. 20. December 1834.

Stemann.

Ørsted. Lassen. Lange. Hansen. Bentzen.

Foss.«

---

¹⁾ 0: i de senere Tider, men rigtignok ikke i tidligere Tider!

Der gaar en human Aand gennem denne Kancelliskrivelse, ligesom da ogsaa gennem Øllgaards Forespørgsel. Det berømteste juridiske Navn staar jo ogsaa under Skrivelsen, hans, »hvem det var imod at bøje sig under Fortidens mangelfulde Udvikling og at fortolke Lovene i Overensstemmelse med den Tid, paa hvilken de vare givne, istedenfor i Overensstemmelse med den Tid, i hvilken de skulde anvendes«¹⁾. Og dog faar man et Indtryk af, at hvis det kgl. danske Kancelli (saa vel som Øllgaard selv) havde haft større Kendskab til Legatets Historie, navnlig til de her aftrykte Reverser, vilde Svaret paa enkelte Punkter være blevet et andet. Kancelliet har en Fornemmelse af, at der i Fundatsen sigtes ogsaa til udenlandske Universiteter, men følgende den Fremgangsmaade, det antog for den hidtil bestaaende, fastslog det netop Nødvendigheden af at indskrives ved Københavns Universitet, og man er lige paa Nippet til at erklære, at Legatet kun gjaldt dem, der uddannede sig for Kirken og højere Skoleembeder, men fastslog dog, at det kan nydes af alle Studerende.

I det hele og store fastslog man den historisk udviklede Form. Det godkendes, at Legatets Styrelse henhører under Stiftsmidlerne, og dette maa — afset fra de uheldige politiske Følger, det maaske i Fremtiden kan faa — anses for et Gode. Navnlig i den Tid, »de Residerende« styrede Legatet, viser der sig ofte under vanskelige Tidsforhold en vis Upraktiskhed under Administrationen. Patronerne, der ligesom Biskopperne gør Indtryk af, i det hele at have haft Interesse for deres Forfædres Stiftelse, havde derfor i ældre Tid oftere maattet gribe ind med Raad og Daad.

---

¹⁾ Dr. jur. Carl Ussing om A. S. Ørsted i P. Hansens III. danske Litteraturhist. II, 670 (1. Udg.).

Dernæst fastslaas, at Biskoppen alene forestaar Udbetalingen og har Overtilsyn med Legatet, og ikke tillige Skinlevningerne af »de Residerende«¹. Dette havde lige siden 1723 vist sig at være en Fordel.

Dernæst fastslaas, at Studiet ogsaa kan fortsættes ved andre Læreanstalter. Dette kan selvfølgelig faa meget stor praktisk Betydning. Formentlig kan det saaledes ikke efter Fundatsen, og heller ikke efter Kancelliets Skrivelse, formenes en ved Universitetet indskreven medicinsk Studerende at nyde Legatet, naar han lader sig indskrive ved andre Universiteter, f. Eks. Lunds, saaledes som oftere nu sker paa Grund af de uheldige Dissektionsforhold i København.

Endelig vandt Øllgaard en Sejr med Hensyn til, at Embedseksamen ikke ubetinget kan anses for afsluttende. Saalænge Nyderen bevislig fortsætter sine Studier, kan efter Kancelliets Mening Legatet, indenfor den i Patentet givne Tidsfrist, ikke tages fra ham. Dette kan ogsaa faa Betydning, navnlig for medicinske Studerende, og bør derfor fremhæves. I Regelen vil dette Tilfælde dog vel næppe indtræde, da Nydetiden rimeligvis vil udløbe inden Embedseksamen.

Til syvende og sidst er imidlertid Kancelliets Skrivelse ikke en uafviselig Retskilde. Jeg indser saaledes ikke, hvorledes man ifølge Fundatsen vil kunne afvise en som Discipel indskreven Studerende, der efter sin Dimission gaar til andre Universiteter end Københavns. Dog, alle slige Vanskeligheder ville bedst undgaas, naar

¹) Stiftsprovst Ursin, der 1849 i sin »Stiftsstanden Viborg«, S. 198, har Fortjenesten af at have givet den hidtil korrekteste Meddelelse om Legatet, hvilket dog rent er blevet overset af senere Forfattere, — er aabenbart ikke fornøjet: »Biskoppen har ifg. Canc. Skr. af 20. Dec. 34 Bestyrelsen af Legatet, endskønt Fundatsen har tillagt Biskoppen og de Residerende ved Domkirken denne.«

man helt opgiver den forældede Indskrivningsmetode. Det synes efter Fundatsen ikke at være absolut nødvendigt at indskrive Personerne, medens de endnu gaa i Skole. Denne Klosterlevning har været Legatets svage Punkt. Først naar man, som man i de senere Aar har gjort og ogsaa flere Gange tidligere, udnævner alt dimitterede Studenter, staar Patronen frit i sit Valg. Da bliver det hans Sag, hvorvidt han vil tage Hensyn til den oprindelige Tanke om Skole og Kirker, eller ogsaa, overensstemmende med senere Tidens Udvikling og Kancelliets Skrivelse, udnævne Studerende af andre Fag. Først da kan man ogsaa sikre sig, at Legatet virkelig gives til »en eller to de fornemmeste og skikkeligste Personer af Viborg eller Aalborg Skoler, dog altid fornemmeste til en af Viborg Skoles Personer.«

Og hermed sluttet disse Meddelelser om »Stipendium Julianum.« Mig i al Fald har det interesseret at se, hvorledes man i Tidernes Løb har søgt at holde Fundatsen i Ære og stadig søgt at holde sig indenfor dens Ramme, om man end har maattet tage Hensyn til de skiftende Tider.
